

- KALAŠ, A., SUVÁK, V. (2013): *Antisthenis Fragmenta*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- SUVÁK, V. (2014): *Kynizmus grécky a moderný I*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- SUVÁK, V. (ed.) (2014): *Antisthenica Cynica Socratica*. Praha: OIKOYMENH.

František Škvrnda ml.
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

JONATHAN LEAR:

Aristotelés. Touha rozumieť

Preložil Jakub Jinek. Praha: Oikoymenh 2016, 367 s.

Jonathan Lear si v knihe *Aristotelés: Touha rozumieť* kladie predovšetkým dva ciele. Prvým je poskytnúť široko prístupný a zrozumiteľný úvod do Aristotelovej filozofie a priviesť tak prípadných záujemcov k čítaniu Aristotelových diel. Druhý cieľ ašpiruje na vlastný originálny výklad, ktorý miestami pláva proti prúdu zaužívaných interpretácií. Veľkou devízou tejto knihy je, že sa jej darí obe predsavzatia naplniť v jednotnom a systematicky previazanom podaní.

O tom, že autor sa snaží o pomerne široko prístupný výklad, svedčí už štruktúra a línia knihy, ktorá „pedagogicky“ postupuje od zrejmejšieho k menej zreteľnému. V úvodnej kapitole Lear rysuje pojem túžby a objasňuje jej význam pre pochopenie prírody, ľudskej prirodzenosti a boha. V druhej kapitole sa zameriava na samotný pojem prirodzenosti. Nasleduje výklad Aristotelovho chápania pohybu a jeho polemika s Parmenidovými a Zenónovými námietkami. Vo štvrtej kapitole sa Lear venuje prirodzenosti človeka (t. j. duši) a najmä preskúmaniu vzťahu túžby k poznávaniu, vnímaniu a rozhodovaniu. Piata kapitola podáva nárys Aristotelovej praktickej filozofie. Za vrchol knihy považujem najrozsiahlejšiu šiestu kapitolu s názvom *Porozumění obecné struktúre skutočnosti*, ktorá sa venuje logike, filozofii matematiky, princípu sporu a metafyzike. Tu sa žiada vyzdvihnúť podkapitolu *Turistický průvodce po Metafyzice VII*, ktorá je výnimočným pokusom zrozumiteľne priblížiť túto významnú, ale zároveň aj veľmi náročnú časť Aristotelovho diela. V recenzii sa zameriam najmä na načrtnutie kľúčových bodov Learovej interpretácie, ako aj na niektoré z jej originálnych momentov.

Lear svoj výklad opiera o prvú vetu Aristotelovej *Metafyziky*, podľa ktorej „všetci ľudia od prirodzenosti túžia po poznaní“. Celá Learova kniha je vlastne rozvinutím implicitných aspektov, ktoré sa v tejto vete nachádzajú. Túžba rozumieť je niťou, ktorou sa témy prírody, človeka a boha v zmysle prvého nehybného hýbateľa spájajú do systematickej jednoty.

Aby sme podľa Leara pochopili, prečo na základe našej prirodzenosti túžime poznávať a dospievame k poznaniu, musíme v prvom rade vedieť, čo prirodzenosť ako taká je. Kapitola o prirodzenosti je vhodným úvodom do základnej terminológie Aristotelovho hylemorfizmu. Na objasnenie pojmu prirodzenosti slúži Learovi ako východisko živý organizmus, ktorý sa od umelých výtvorov líši tým, že má princíp zmeny zahrnutý v sebe samom. Ide o vhodnú voľbu, keďže živý organizmus pre Aristotela často predstavuje priam paradigmatickú entitu. Prirodzenosť veci nemôže primárne spočívať v látke, pretože tá je možnosťou prijať formu. Prednosť preto nadobúda forma, ktorá je „usporiadaním“ (λόγος) látky (Lear sa vymedzuje voči tradičnej interpretácii, ktorá slovo λόγος v tomto kontexte chápe ako definíciu). Napriek tomu sa určitá forma môže uskutočniť iba v určitej látke, napríklad forma človeka sa nemôže uskutočniť v kove. V tomto zmysle je forma od látky závislá.

No funkcia formy sa nevyčerpáva tým, že je uskutočnením a usporiadaním určitej látky. Lear kladie dôraz na to, že forma nám odpovedá na otázku, „čo“ daná vec je, čo je jej prvotná príčina a základ. V tomto zmysle je forma na vyššej úrovni chápaním v možnosti a táto možnosť sa stáva skutočnosťou až vďaka nášmu poznávaniu. Forma sa dáva ako predmet pochopenia a vďaka nej sa potom realizujú najvyššie, špecificky ľudské schopnosti a uspokojuje túžba rozumieť.

Skúmanie prírody v zmysle odhaľovania foriem vecí však nemôže ľudskú túžbu rozumieť uspokojiť úplne. Človek je sám súčasťou prírody, ale od ostatných živých bytostí sa líši tým, že poznáva. Žiadna živá bytosť si nie je vedomá toho, že je vo svojej podstate pochopiteľná. Inými slovami, racionalita prírody sa odzrkadľuje až v človeku ako poznávajúcej bytosti. Túžba poznávať vedie od skúmania prírody k sebareflexii ľudsky výnimočnej prirodzenosti. Lear preto vo štvrtej kapitole obracia pozornosť na problematiku duše a najmä na jej poznávaciu schopnosť vnímania a mysle. Zvláštny dôraz kladie na piatu kapitolu III. knihy spisu *O duši*. Ide o známu krátku pasáž o činnom rozume, ktorá pre svoju koncíznosť spôsobuje nemalé interpretačné problémy. Lear odmieta názor, že činný rozum je samostatnou zložkou duše. Vychádza z Aristotelovho prirovnania činnnej mysle k svetlu. Podobne ako svetlo, ktoré umožňuje farbe, aby sa stala viditeľnou, je aj činný rozum skôr „priepustným médiom“ umožňujúcim, aby formy, ktoré sú poznaním v možnosti, mohli skutočne pôsobiť na myseľ. Nejde o samostatnú zložku duše, ale o stav „činnnej pohotovosti a činného skúmania, v ktorom na ňu môžu zapôsobiť poznateľné formy“ (s. 163). Zároveň činná myseľ nie je špecificky ľudskou schopnosťou, ale doslova niečím božským v človeku. Činný rozum je forma v najvyššej skutočnosti a ako taká nedisponuje žiadnou látkou ani ničím, čo by ju individualizovalo či niekam lokalizovalo.

Za najzaujímavejšiu považujem záverečnú kapitolu *Porozumění obecné struktúre skutočnosti* a najmä jej časti venované metafyzike. Na začiatku interpretácie metafyziky Lear upozorňuje, že snaha o výklad Aristotelovho diela ako jednotného a logicky konzistentného

systému zlyhala a vyzdvihuje dielo Wenera Jaegera, ktorý upozornil na to, že nezrovnalosti a rozpory v Aristotelových názoroch sa dajú vysvetliť tým, že jeho myslenie sa počas jeho života vyvíjalo a menilo. Na rozdiel od Jaegera sa však pokúša zdôvodniť, že Aristotelov vývoj badať v tom, že v mladom období (v *Kategóriách*) zastával protiplatónske stanovisko, ktoré však v zrelej fáze prehodnotil (VII. kniha *Metafyziky*) a skôr sa približoval uvažovaniu svojho učiteľa. Dokonca neváha neskorého Aristotela označiť za objektívneho idealistu.

Metafyzika sa zaoberá podstatou ako základom skutočnosti a takýto základ musí spĺňať dve podmienky. Po prvé, musí zabezpečovať, že skutočnosť je vo všeobecnej štruktúre poznateľná, a po druhé, musí byť ontologicky nezávislá, čiže všetko ne-podstatné musí byť závislé od nej. Kameň úrazu rozšírenej interpretácie metafyziky predstavuje podľa Leara nešťastné chápanie (a preklad) výrazu „toto niečo“ (τόδε τι) ako prvej podstaty v zmysle jednotliviny. Tá sa potom chápe ako trvalý základ nesúci náhodné, nepodstatné a premenlivé vlastnosti, o ktorom sa vypovedá bytnosť ako druhá podstata. To je síce podľa autora oprávnené tvrdiť v rámci raných *Kategórií*, kde Aristotelés ešte nedisponoval rozvinutou koncepciou hylemorfizmu. No objav látky a formy ho donútil rané presvedčenie korigovať. Lear tvrdí, že v rozvinutej metafyzike Aristotelés presadzuje stanovisko, podľa ktorého „toto niečo“ nemôže byť ani jednotlivinou, ani všeobecninou, pretože by tým bolo ohrozené kritérium poznateľnosti, ako aj ontologickej nezávislosti. Opakuje, že látka nemôže byť základom skutočnosti, pretože je neurčitá, a tým aj nepoznateľná. Rovnako nemôže byť základom skutočnosti zloženina látky a formy, pretože ju forma a látka predchádzajú. Navyše podstata má tri kľúčové prednosti: v tom, že usporiadava; v tom, že robí vec poznateľnou; a je prvotná v čase. Všetky tieto prednosti zodpovedajú výhradne forme.

Zaujímavé je aj Learovo zdôvodnenie tvrdenia, že podstata nemôže byť ani všeobecninou. Aristotelés sa ním obracia proti platonizmu. Nie je to tak, že čím vyššie sa pohybujeme na úrovni abstrakcie, tým bližšie sme k pravdivému uchopeniu podstaty. Rod nie je ničím skutočnejším a podstatnejším než druh. Naopak, podstata je tvorená formou druhu.

V Learovej interpretácii zohráva postavenie človeka centrálnu úlohu. Ako sme videli, skúmanie prírody vedie človeka k skúmaniu seba samého a vlastnej prirodzenosti a nakoniec k skúmaniu samotnej pochopiteľnosti sveta v jeho všeobecnej štruktúre. To je však len časť celého príbehu. Lear sa domnieva, že u Aristotela je človek paradoxnou bytosťou, a to predvšetkým v dvoch ohľadoch. Prvý sa odhaľuje vo sfére praxe. Hoci ľudská prirodzenosť vedie človeka, aby si osvojil cnosti a nadobudol tak blaženosť, k tomuto cieľu dospeje iba málo výnimočných jednotlivcov. Väčšina v morálnej praxi vlastne koná a žije proti svojej prirodzenosti. Tým, ako sa zdá, sa človek líši od ostatných živočíchov.

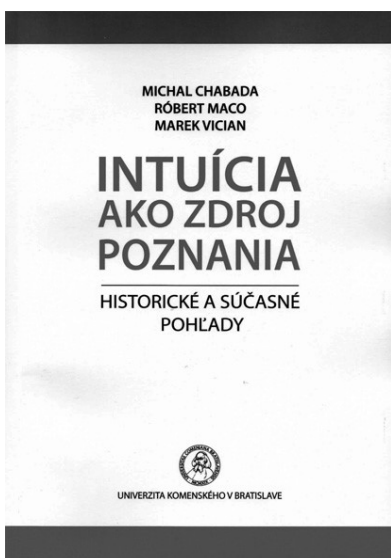
Druhá paradoxná črta sa objavuje v súvislosti s teoretickým spôsobom života. Túžba rozumieť totiž nabáda človeka „opustiť“ vlastnú prirodzenosť. Podľa Leara rozumenie nie je iba zrkadlením prírody. Na najvyššej úrovni, v prípade boha, je rozumenie najvyšším uskutočnením, je myslou, v ktorej predmet myslenia a myslenie splývajú v jedno. A keďže nehybný hýbateľ je prvou príčinou, „božie myslenie neodráža štruktúru sveta – poriadok

sveta ako celku je pokusom o fyzické uskutočnenie božieho myslenia“ (s. 330). Vďaka tomu, že činný rozum je božským prvkom v človeku, človek môže mať účasť na tomto špecificky božskom myslení. V istom zmysle tak transcenduje svoju ľudskosť, jeho vlastná prirodzenosť ho nabáda k seba-prekročeniu. V takto chápanom teoretickom živote ide o najvyššiu možnú realizáciu človeka, preto je aj najviac blažený.

Väčšina Aristotelovho diela je pre začínajúceho čitateľa nesmierne náročná. Preto možno preklad Learovej interpretácie uvítať. Svojím zrozumiteľným, uceleným a zároveň širokým objasňovaním Aristotelovej filozofie ponúka úvod, ktorý v našom prostredí chýbal, a zaplňuje tak dôležitú medzeru. Knihu možno preto odporúčiť širokému spektru čitateľov, od študentov filozofie po záujemcov, ktorí sa chcú v Aristotelovom myslení hlbšie zorientovať. Keďže viaceré Learove závery sú originálne a provokatívne, cestu k nemu by si mal nájsť aj znalec Aristotelovho diela.

Michal Zvarik

Michal Zvarik
Centrum fenomenologických štúdií
Katedra filozofie, Filozofická fakulta TU v Trnave
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovenská republika
e-mail: zvarik.michal@gmail.com

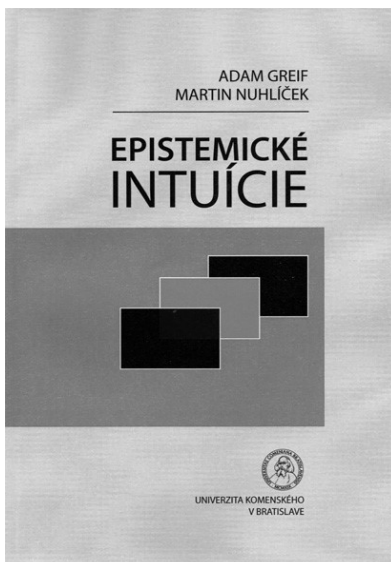

Michal Chabada, Róbert Maco, Marek Vician: *Intuícia ako zdroj poznania (Historické a súčasné pohľady)*.

Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 118 s.

Cieľom knihy je predstaviť formou historicko-filozofických skúmaní viaceré odlišné chápania intuície ako prostriedku a zdroja poznania z rôznych období dejín západnej filozofie od stredoveku až po začiatok 20. storočia. V rámci stredovekej filozofie sa autori venujú vplyvnej teórii intuície Dunsca Scota a jej neskoršej reflexii a kritike pochádzajúcej od Ockhama. Ako reprezentatívne vzorky novovekých koncepcií intuície sú predstavené dve: Descartova a Kantova. V prvom prípade sa venuje osobitá pozornosť Descartovmu rozlišovaniu medzi intuíciou a dedukciou. Kantova koncepcia intuitívnej zložky poznania bola historicky mimoriadne vplyvná najmä vo filozofii matematiky, preto sa pozornosť autorov upiera osobitne na kantovské pojmové rozlíšenia medzi intuitívnym a diskurzívnym poznaním a empirickým a apriórnym nazeraním vo vzťahu k matematickým pojmom a vetám. Ako predstaviteľ novšieho myslenia o intuícii

v matematike je v knihe analyzovaný významný filozofujúci matematik Henri Poincaré.

Adam Greif, Martin Nuhlíček: *Epistemické intuície*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 118 s.

Knihu sa zaoberá fenoménom epistemických intuícií (EI), ktoré skúma na pomedzí epistemológie a metafilozofie. Viacerí filozofi predpokladajú, že EI hrajú vo filozofii významnú úlohu, pretože tvoria základný zdroj zdôvodnenia pre epistemické sudy, ktoré sa týkajú aplikácie rôznych epistemologických pojmov v konkrétnych situáciách. Tento jav je dobre známy z rozličných myšlienkových experimentov, v rámci ktorých sa napríklad „intuitívne“ javí, že príslušný aktér niečo vie, resp. nevie. Autori knihy sa pokúšajú filozoficky uchopiť fenomén EI, identifikovať ich podstatné znaky a kriticky preskúmať existujúce metafilozofické teórie, vysvetľujúce povahu a vlastnosti EI. Najslubnejšou z teórií sa ukazuje byť tá, ktorá EI charakterizuje ako dispozície veriť na základe porozumenia. Prijatie tejto teórie však vedie k tomu, že epistemický status EI je značne heterogénny, v dôsledku čoho by EI vo filozofii nemali plniť funkciu relevantných zdrojov zdôvodnenia. Môžu však plniť inú,

dialektickú funkciu ako východiskové body filozofických diskusií.